

דברי ברכה

שוש שהרבני*

ביום פתיחתה של האוניברסיטה העברית, ב-1 באפריל 1925, כתב אלברט איינשטיין במנשר: "אוניברסיטה היא מקום בו האוניברסליות של הרוח האנושית באה לידי ביטוי" והביע את המשאלה ש"האוניברסיטה שלנו תפתח במהרה למרכז רוחני גדול שיעורר את הערכת התרבות האנושית ברחבי העולם".¹ כיום, כמעט 100 שנים אחרי מנשר זה, חזונו של איינשטיין מתמש במערכת ההשכלה הגבוהה בישראל, אשר תרומתה האדירה לחברה הישראלית וגם לעולם מתבטאת בפיתוח מצוינות מחקרית ברמה עולמית, בפיתוח ההון האנושי ובצמיחת המשק.

מערכת ההשכלה הגבוהה התפתחה מאוד מאז הקמת המדינה ועד ימינו. בתקופה זו גדל מאוד מספר המוסדות האקדמיים וכן גדל מאוד מספר הסטודנטים לתואר ראשון ולתארים מתקדמים. כיום ישנם 59 מוסדות הכוללים אוניברסיטאות ומכללות, עם קרוב ל-350,000 סטודנטים לכל התארים.² תהליך ההתרחבות התעצם לאחר שבוצעה הרפורמה במערכת ההשכלה הגבוהה ב-1993 אשר הובילה לפתיחתן של מכללות עצמאיות רבות. עם התרחבות המערכת התרחב גם תפקידה החברתי במובנה הרחב. כתוצאה מהרפורמה, מערכת ההשכלה הגבוהה הכפילה את היקפה בתוך עשור אחד בלבד ואפשרה את הנגשתה של ההשכלה הגבוהה לאוכלוסיות מגוונות בציבור הישראלי, אשר שיעור השתתפותן בהשכלה גבוהה נמוך משמעותית משיעורן באוכלוסייה – בעיקר בחברה הערבית, במגזר החרדי ובקרב יוצאי אתיופיה והפריפריה.³ לפי נתוני המל"ג, כ-31% מהסטודנטים לתואר ראשון הם מהפריפריה החברתית-כלכלית (אשכולות 1-4), וכמו כן גדל חלקם של הסטודנטים הערבים, החרדים ויוצאי אתיופיה לכ-25% בתשפ"א.

בהקשר זה, בגיליון הנוכחי של כתב העת עוסק מאמרם של ד"ר חצור וד"ר בראל בהשלכות התרחבות מערכת ההשכלה הגבוהה באמצעות הוספת מכללות וסבסודן ובניסיון לשילוב המגזר החרדי. בנוסף, המאמר בוחן את החלטות הסטודנטים לגבי המוסד שבו ילמדו, אם בכלל, והשפעת ההחלטה על המשק. גם מאמרו של ד"ר גץ, המופיע בגיליון הנוכחי, עוסק

* פרופ' לכלכלה, המכללה האקדמית עמק יזרעאל, חברת ות"ת וחברת מל"ג.

1 חנוך גוטפרוינד "איינשטיין בירושלים" Ynet (8.2.2009) <https://bit.ly/3zuapMl>

2 נתוני מל"ג, אגף תקצוב.

3 Erez Cohen & Nitza Davidovitch, *Regulation of Academia in Israel: Legislation, Policy, and Market Forces*, 5 JOURNAL OF EDUCATION AND LEARNING 165 (2016)

בהשפעה של מקום המגורים על הבחירות הלימודיות (סוג מוסד לימודים ותחום לימודים) של סטודנטים לתואר ראשון. ממצאי מחקרה של חייבי-גומלסקי מצביעים אף הם על ההשפעה החיובית של התרחבות מערכת ההשכלה הגבוהה על צמצום פערים בחברה הישראלית. המחברת מציינת את צמצום הפערים בעיקר בקרב ערביי ישראל ביחס לקבוצות אתניות אחרות ובקרב נשים לעומת גברים. יחד עם זאת, ממצאי המחקר מלמדים כי התרחבות ההשכלה הגבוהה בישראל הביאה אומנם לצמצום הפערים החברתיים, אולם לא הביאה לביטולם לגמרי.⁴ כיום, התרומה המרכזית של מערכת ההשכלה הגבוהה לצמיחת המשק בישראל נעוצה ברמת ההשכלה הגבוהה, במחקר ופיתוח ברמה גבוהה, בהכשרת כוח אדם מיומן לשוק העבודה ובקשרי חברה – קהילה. בהקשר זה לאוניברסיטאות המחקר חשיבות רבה בחיבור שבין מערכת ההשכלה הגבוהה לבין המו"פ והחדשנות הטכנולוגית. העברת טכנולוגיות מאוניברסיטאות לתעשייה ולחברה מהווה אחד ממנועי הצמיחה בכלכלה הישראלית. בעשור האחרון מערכת ההשכלה הגבוהה בישראל, כמו בעולם, חווה שינויים רבים ומגוונים הקשורים, בין השאר, לגלובליזציה, לשינויים הטכנולוגיים המהירים, לתמורות סוציו-דמוגרפיות ואפילו לשינויי אקלים וסביבה. סוגיות ההשכלה הגבוהה הן אומנם גלובליות, אך חלקן ייחודיות לישראל בגלל השוני התרבותי והחברתי הקיים במגזרי האוכלוסייה השונים. כתוצאה משינויים אלה מערכת ההשכלה הגבוהה ניצבת כיום בפני אתגרים רבים הדורשים חשיבה על כיווני התפתחות בעתיד ועל הקצאת משאבים יעילה. לדוגמה: אחד האתגרים שמוסדות אקדמיים רבים בעולם וגם בישראל מכוונים אליו את המיקוד האסטרטגי ההתפתחותי שלהם הוא הקיימות החברתית והסביבתית בהתאם ליעדי הקיימות של האו"ם לפיתוח בר-קיימה (SDGs – Sustainable Development Goals). גם משבר הקורונה, שפקד את העולם והכניס את הלמידה המקוונת בבת אחת למוסדות האקדמיים, היווה זרז לחשיבה מחודשת על הצורך לתכנן וליישם את ההוראה והלמידה העתידיות במוסדות האקדמיים. בהסתכלות קדימה, יעדי התוכנית הרב-שנתית לחומש הקרוב של הות"ת – מל"ג עבור מערכת ההשכלה הגבוהה כוללים בין השאר: העלאת התפוקה המחקרית מדעית של ישראל והחזרת עליונותה; קידום המחקר היישומי; העמקת הקשר אקדמיה-תעשייה; הכשרה מיטבית של ההון האנושי והתאמתו לשוק התעסוקה; שילוב אוכלוסיות ייחודיות במערכת ההשכלה הגבוהה; קידום הוגנות מגדרית במוסדות האקדמיים; קידום חדשנות, איכות הוראה ולמידה משמעותית; קידום הבין-לאומיות; וקידום נושאי דגל כגון: טכנולוגיית קוונטים, קיימות, סביבה ואקלים.⁵ האתגר הוא, כמובן, לממש יעדים אלה תחת מסגרת תקציבית מוגבלת. הכרך השישי של כתב העת **מחקרי רגולציה** מכיל מאמרים רבי עניין המתייחסים למאפיינים הייחודיים של מערכת ההשכלה הגבוהה בישראל מזוויות ראייה שונות. תודות וברכות לכותבות ולכותבים בגיליון זה ולעורכת כתב העת ד"ר איריס סורוקר.

4 דריה חייבי-גומלסקי "השפעתה של התרחבות ההשכלה הגבוהה על מעמד הביניים בישראל" (עבודת גמר לקבלת תואר מוסמך, החוג לסוציולוגיה, אוניברסיטת חיפה 2020) <https://bit.ly/3PTRq39>

5 מידע מאגף תכנון ומדיניות במל"ג